

הרב שלמה יוסף זיין זצ"ל

לשאלת הגיוס של בני הישיבות

(ב"ה)

כל הכבוד וכל ההערצה למרן ורבנן, גאוני עיר הקודש, אבל הרשות ניתנת לשאול: ילמדונו רבותינו, זו מנין להם?

זו מנין לכם, שבני תורה ותלמידי חכמים פטורים מלהשתתף במלחמת מצוה של עזרת ישראל מיד הצר הצורך העומד עליו לכלותו ולהשמידו, חלילה? זו מנין לכם, לפרסם בצורה של הלכה פסוקה ו"דעת תורה" שבני הישיבות אין להם לא להירשם ולא להיפקד ולא להתיצב ולא כלום? וכי לא כך שנינו שבהצלת נפש - לא נפשות, אלא אפילו נפש אחת מישראל - "ואין עושין דברים הללו... אלא על ידי גדולי ישראל"¹ וחכמיהם² "כדי להורות הלכה למעשה לרבים"³? וכי הבדל יש בין שבאותה שעה הוא מתבטל מתלמוד תורה או שאינו מתבטל? ואם בהצלת נפש אחת כך, בהצלת רבבות אלפי ישראל על אחת כמה וכמה!

ואולי נבוא לחלק בין הצלה שאין בה משום חשש סכנת נפשות להמציל עצמו, לזו שיש בה משום חשש זה? אולי נעלה על דעתנו שבכלל אין חיוב כזה להכניס עצמו בספק סכנה בשביל הצלת רבים? אם כך נאמר, הרי שאלה אחרת: וכי היכן מרומז בתורה מבחינת ההלכה איזה הבדל שהוא בפיקוח נפש בין גדול שבגדולים לשפל שבשפלים? אם אין להשתתף בהגיוס משום חשש סכנה, הרי כל ישראל פטורים מחיוב זה, ולמה הבדלתם את בני הישיבות לחוד? בהחשבון של "מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפיי"⁴ הרי אין שום הבדל בין דמו של גדול בתורה לדמו של עם הארץ גמור. "אין דוחין נפש מפני נפשי"⁵ הרי נאמר אף ביחס לתינוק בן יומו, אלא שהדבר פשוט, שעד כאן לא נחלקו הפוסקים אם חייב אדם להציל את חברו במקום ספק של סכנת עצמו⁶, אלא בנוגע להצלת יחיד או,

⁰ מתוך כרוז שפורסם בר"ח אייר, תשי"ח, עיה"ק ירושלים. בשם "אחד הרבנים". בספריה הלאומית מצויין מאמר זה תחת שמו של הרב זיין. דבריו של הרב זיין מובאים בהקשר לשאלת השלוב בין צבאיות לישיבתיות. מצאנו לנכון להביא את דבריו של הרב זיין במלואם, לתועלת הציבור.

¹ יומא פי"ד ע"ב, רמב"ם ה"ל שבת פ"ב ה"ג.

² רמב"ם שם.

³ ט"ז, או"ח שכ"ח, ושו"ע הרב שם.

⁴ פסחים כ"ה ע"ב.

⁵ אהלות פי"ז מ"ו.

⁶ ראה: כסף משנה ה"ל רוצח פי"א הי"ד. בית יוסף חו"מ תכ"ו, וסמ"ע שם. שו"ת הרדב"ז ח"ג סימן אלף נ"ב. שו"ע הרב ח"ה הלכות נזקי גוף ונפש, ועוד.

לשאלת הגיוס של בני הישיבות

נניח, אפילו רבים. אבל לא כשהדבר נוגע להצלת כלל ישראל בתורת התגוננות של מלחמת מצוה. וכי יש צורך לשנן שוב ושוב ההלכה הידועה והפסוקה (באין חולק) ש"עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" זוהי מלחמת מצוה⁷, שעליה אמרו ש"הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה"⁸? וכי היכן מצינו שתלמידי חכמים העוסקים בתורה פטורים מחובה זו? ואם יהיה "אכשור דרא" וכל ישראל יעסקו בתורה כלום עלינו להניח ח"ו לאויב לעשות בנו מה שלבו חפץ. מבלי להתקומם נגדו ומבלי להתגונן מפניו? אלא מאי, לא אכשור דרא, ויש ויש ב"ה אנשים אחרים המוכשרים לצאת למערכת המלחמה? והרי שוב אותה השאלה: היכן מצינו מוקדם ומאוחר מבחינת החשיבות והפחיתות בנוגע להשתתפות בעזרת ישראל מיד צר?

אבל מצינו דברים מפורשים להיפך: שר צבא ה' הוכיח את יהושע במלחמת ריחו: "אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה"⁹, ופירש רש"י: "ועכשיו שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים בלילה". דברים ברורים: "שהרי אינכם נלחמים בלילה". הרי שבזמן שנלחמים, מבטלים תלמוד תורה, כשיש צורך בכך. ובירושלמי¹⁰ אמרו: "והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי... לית רבי ובריבי", ואם בבבלי¹¹ אמרו שאסא נענש על כך, הרי באר המהרש"א לנכון הטעם לפי שהיתה זו מלחמת רשות, שבמלחמת מצוה ודאי אף תלמידי חכמים חייבים¹². והערך¹³ כתב לבאר מנין להם שאסא בכלל הוציא תלמידי חכמים למלחמה, לפי שדרשו מ"אין נקי" שפירושו "אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה" וממילא "כל שכן תלמידי חכמים". ומעתה צא ולמד: אם במלחמת מצוה יוצאים חתן מחדרו וכלה מחופתה, הרי שכל שכן תלמידי חכמים; ובמלחמת מדין נאמר: "וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פנחס, אותם אלו סנהדרין"¹⁴.

ואף זו: כלום הצלת אחרים בלבד הוא המדובר שלפנינו? כלום אין כל אחד ואחד מאתנו, באין יוצא ובאין הבדל, עומד בפני סכנת נפשות, הוא וביתו וכל אשר לו? וכי כך היא המדה, שהעוסקים בתורה לא יהיו מחוייבים להציל את עצמם, אלא יעמדו מנגד ויטילו חובת ההצלה, הצלתם הם, על אחרים? וכי כך היא המדה, או וכי זו היא דעת תורה? היכן מצינו כזאת?

⁷ רמב"ם הלי מלכים פ"ה ה"א.

⁸ סוטה מ"ד ע"ב, רמב"ם הלי מלכים פ"ז ה"ד.

⁹ מגילה ג' ע"א.

¹⁰ סוטה פ"ח ה"י.

¹¹ סוטה י' ע"א.

¹² ראה שם במהרש"א דברים מפורשים.

¹³ ערך אנגריא, והובא על הגליון בסוטה שם.

¹⁴ סוטה מ"ג ע"א.

הרב שלמה יוסף זיון זצ"ל

התורה מגינה על העוסקים בה? אדרבא, היא הנותנת: ישתתפו בני התורה במערכה, וזכות התורה תגן עליהם ועל חבריהם! "אם בחוקתי תלכו, יכול זה קיום המצוות... הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה"¹⁵. ומה הובטח בשכר זה? "ורדפתם את אויבכם ונפלו לפניכם לחרב". אומנם "ונפלו", אבל ו"רדפתם"! וב"תנא דבי אליהו" נאמר: "אמר הקב"ה לא כך כתבתי בתורתך אף על פי שאין בהם בישראל דברי תורה אלא דרך ארץ בלבד, יקיים בהם בישראל הכתוב, ירדפו מכס חמשה מאה ומאה מכס רבבה ירדפו". אבל אם תעשו את התורה והמצוות אחד מכס ירדוף אלף ושנים יניסו רבבה"¹⁶.

"רבנן לא צריכי נטירותא"¹⁷? רבשי"ע, כלום מותר לסמוך על הנס במקום של סכנת נפשות ממש ולומר שאין רבנן צריכים שמירה? וחברון של תרפ"ט תוכיח, כלום לא נפלו לפני בני עוולה, צעירים קדושים וטהורים, כזוהר הרקיע מזהירים, מבחירי הישיבה וחכמיה? במטותא מינייכו רבנן, הקדושים ההם היו "צריכי נטירותא", או לא היו "צריכי נטירותא"? והרי הם הם אותם האויבים-הערבים שפרעו ורצחו אז והם הם אותם הפורעים ורוצחים עכשיו! ואם אמרו על "נטירותא" של בניין חומה וכיוצא בזה, ובזמנים רגילים במטרת שמירה מפני שונאים העלולים לבוא¹⁸, מה זה עניין לזמן של סכנת נפשות ולחובה של מלחמת מצוה? הגעו בעצמכם: הנה יצאה הוראה מ"משמר העם" להדביק את השמשות של כל החלונות בבד או נייר משום סכנת הפצצה. כלום יעלה על הדעת שתלמידי חכמים לא יעשו כזאת בטענה ש"רבנן לא צריכי נטירותא"? כלום היה אף מי שהוא מהעוסקים בתורה שהשתמטו ממילוי הוראה זו? ולמה עזבו תלמידי החכמים יחד עם שאר אחינו בני ישראל את שכונות הספר, הנפגעות מיריות הצלפים, ולא השתמשו בסגולה זו של "רבנן לא צריכי נטירותא"? וכי רק בשביל זה בלבד שבמקרים אלו אי אפשר לסמוך על אחרים? וכי זוהי דעת התורה? ולמה, אפוא, להשתמש שלא בזמנה ושלא במקומה באמרה זו של "נטירותא", שכשהיא לעצמה, בזמנה הנכון ובמקומה המתאים, היא פנינה נחמדה.

מבין אני לרוחם של "נטורי קרתא" המתנגדים בכלל למדינה היהודית והסבורים שכל המלחמה היא מיותרת: עלינו להיכנע, וחסל. אבל אז שוב אין הבדל בין בני הישיבות ליושבי קרנות. מי שסובר כך עליו למנוע מהשתתפות בגיוס כל גבר מישראל, יהיה מי שיהיה, אבל לאשרנו, החושבים כך מתי מספר הם ונער יכתבם. כל העם, בארץ ובתפוצות, באין הבדל חוגים וסוגים, מפלגות וכתות, מאשר ומקיים

¹⁵ תורת כהנים ריש פר' בחוקותי, רשי"י שם.

¹⁶ אליהו רבה פרק י"א.

¹⁷ ב"ב ז' ע"ב.

¹⁸ ראה רשי"י ב"מ ק"ח ע"א.

לשאלת הגיוס של בני הישיבות

בהתלהבות ובמסירת נפש את ההשתתפות במלחמת התגוננות זו שכפו עלינו. כולם מבינים היטב כי אין תקומה ח"ו לישוב בארץ ולשארית הפליטה בגולה מבלעדי מדינה עצמאית בארצנו, שתקלוט בזרועות פתוחות את אחינו השותפים דם, הנעים ונדים באדמת הגולה הבוערת מתחת לרגלם. וה' הוא יודע וישראל הוא יודע ואף כל העולם יודעים שלא אנחנו מתקיפים ולא אנחנו רוצים במלחמה. לא אנחנו ששים לקראת קרב ולא אנחנו פנינו מועדות לשפוך דם. אבל אם מתנפלים עלינו בחמת רצח, חובתנו, חובת כל העם, להציל את עצמנו ואת עמנו גנון והצל, והרי אתם, גאונינו גדולינו, רובכם מודים בנחיצותה ההכרחית של מלחמת מצוה זו בכלל, ולפיכך הקדימו רבים מכם בהכרזותיהם דברי ברכה ועידוד לבחורינו היקרים העומדים במערכה. ובכן אפוא עליכם לזרז אף את חכמי התורה, המוכשרים מבחינת הגיל והגוף להשתתף במערכה, לעשות כן. האחיכם יצאו למלחמה, ואתם תשבו פה?

מבחינת מעשית יש אולי חשש שהישיבות יתרוקנו בעזוב רוב התלמידים את מוסדות האולפנא, ותורה מה תהא עליה, אבל לשם כך יש להיכנס במשא ומתן עם המוסדות על הסדרים מעשיים ידועים. ותמיד אפשר למצוא את הדרך להקלות ולהגבלות. עד כמה שידוע לי, היתה נכונות כזאת מצד אותם המוסדות. אבל להחליט באופן פסקני לבלי להשתתף כלל ועיקר, לא להירשם ולא להיפקד ולא ולא - זו מנין לכם?

רבים מבני הישיבות מקדשים את השם, עוזרים במערכת המלחמה. בגיוס ובמשמר ובכל אשר ידרש. באחת ידם מדפדפים בגוילים ובאותיות של התורה והתלמוד, ואחת מחזקת השלח והרמחים והמגינים והקשתות והשריונים. רוחם איתנה, ומרוחם משפיעים הם על שורות הצבא, על בחורי חיל המגן. רוח האמונה רוח התורה והמצוה. כלום לא מחובתכם, מרנן ורבנן, לעודדם, לאמצם ולהשפיע על אחרים שילכו בדרכם?

דעת התורה? הנה היא פשוטה וברורה: "והזריז (בהצלת נפשות) הרי זה משובת, ואין צריך ליטול רשות מבית דין"¹⁹!

"כי ה' אלקיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם!"

אחד הרבנים.

ר"ח אייר, תשי"ח, עיה"ק ירושלים.

¹⁹ יומא פי"ד ע"ב, וראה רמב"ם ה' מלכים פי"ה ה"ב.